KICHIK YOSHDAGI O‘QUVCHILAR NUTQINI O‘STIRISH YO‘LLARI VA VAZIFALARI

Bahromova Feruza Bahriddin qizi
GDPI instituti "Boshlang‘ich ta’lim" 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: ushbu tezisda kichik yoshdagi o‘quvchilar nutqini o‘stirishning pedagogik ahamiyati, uni rivojlantirishning samarali yo‘llari hamda o‘qituvchi oldida turgan asosiy vazifalar yoritilgan. Shuningdek, boshlang‘ich ta’lim jarayonida og‘zaki va yozma nutqni shakllantirish, so‘z boyligini oshirish, mustaqil fikrlash va muloqot madaniyatini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: nutq, nutq o‘stirish, kichik yoshdagi o‘quvchi, og‘zaki nutq, yozma nutq, so‘z boyligi, tafakkur, muloqot, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik metod.

Abstract: this thesis discusses the importance of developing speech in young learners, effective ways of improving their oral and written speech, and the main tasks of teachers in this process. It also analyzes issues such as enriching vocabulary, forming independent thinking, and improving communication culture in primary education.

Keywords: speech development, young learners, oral speech, written speech, vocabulary, thinking, communication, primary education, teaching methods.

Аннотация: в данной статье рассматриваются значение развития речи у младших школьников, эффективные пути совершенствования устной и письменной речи, а также основные задачи учителя в данном процессе. Также анализируются вопросы обогащения словарного запаса, формирования самостоятельного мышления и развития культуры общения в начальном образовании.

Ключевые слова: развитие речи, младшие школьники, устная речь, письменная речь, словарный запас, мышление, общение, начальное образование, педагогический метод.

Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchining erkin fikrlashi, o‘z fikrini ravon va asosli ifodalashi, boshqalar bilan samarali muloqotga kirisha olishi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf davri bolaning nutqi, tafakkuri va dunyoqarashi jadal shakllanadigan bosqichdir. Shu sababli kichik yoshdagi o‘quvchilar nutqini o‘stirish masalasi pedagogika va metodikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri sanaladi.

Nutq insonning fikrni ifodalash, axborot almashish, bilimlarni egallash va ijtimoiy munosabatlarni yo‘lga qo‘yishidagi asosiy vositadir. O‘quvchining nutqi qanchalik rivojlangan bo‘lsa, uning fanlarni o‘zlashtirishi, matnni tushunishi, savollarga javob berishi, mustaqil xulosa chiqarishi ham shunchalik samarali bo‘ladi. Shuning uchun boshlang‘ich ta’limda nutq o‘stirish ishlari barcha darslar bilan uzviy bog‘langan holda olib borilishi zarur. Kichik yoshdagi o‘quvchilar nutqini o‘stirishning eng muhim vazifalaridan biri ularning so‘z boyligini kengaytirishdir. O‘quvchi qancha ko‘p so‘z

bilsa, oʻz fikrini shuncha aniq, ravon va mazmunli ifodalay oladi. Bunda oʻqish darslari, ona tili mashgʻulotlari, matn ustida ishlash, lugʻat ishlari, she’r yodlash, ertak va hikoyalarni qayta soʻzlash kabi faoliyat turlari katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, matn mazmunini oʻz soʻzlari bilan bayon qilish oʻquvchining nutqiy faolligini oshiradi. Nutq oʻstirish jarayonida ogʻzaki va yozma nutqni birgalikda rivojlantirish muhim hisoblanadi. Ogʻzaki nutq suhbat, savol-javob, hikoya qilish, munozara, rolli oʻyinlar orqali shakllansa, yozma nutq bayon, insho, gap tuzish, matn yaratish kabi mashqlar asosida rivojlanadi. Oʻqituvchi har bir darsda oʻquvchilarni toʻliq gap bilan javob berishga, fikrini izchil bayon etishga, adabiy til me’yorlariga rioya qilishga oʻrgatishi lozim. Kichik yoshdagi oʻquvchilar nutqini rivojlantirishning samarali yoʻllaridan biri interfaol metodlardan foydalanishdir. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Rolli oʻyin”, “Savol-javob”, “Davom ettir”, “Rasm asosida hikoya tuzish” kabi usullar oʻquvchilarning darsdagi faolligini oshiradi. Bunday metodlar bolalarda nafaqat nutqiy koʻnikmalarni, balki tinglash madaniyati, tez fikrlash, mantiqiy bogʻlanishlarni koʻra olish, oʻz nuqtayi nazarini himoya qilish malakalarini ham shakllantiradi. Shuningdek, koʻrgazmali vositalar ham nutq oʻstirishda muhim oʻrin tutadi. Rasmlar, predmetlar, didaktik kartochkalar, videolavhalar, mavzuli suratlar asosida suhbat uyushtirish oʻquvchilarda tasavvur uygʻotadi va fikrni ifodalashga undaydi. Masalan, rasm asosida hikoya tuzish topshirigʻi bolaning kuzatuvchanligini oshiradi, gaplarni mantiqiy ketma-ketlikda tuzishga oʻrgatadi, soʻz va iboralardan oʻrinli foydalanish koʻnikmasini mustahkamlaydi. Oʻquvchilar nutqini oʻstirishda badiiy adabiyotlarning oʻrni ham beqiyosdir. Ertak, hikoya, maqol, topishmoq, tez aytish va she’rlar bolalarning nutq apparatini faollashtiradi, talaffuzini yaxshilaydi, ifodali oʻqish malakasini rivojlantiradi. Ayniqsa, ifodali oʻqish va qayta hikoyalash mashqlari orqali oʻquvchi matn mazmunini anglaydi, asosiy fikrni ajratadi va uni boshqalarga yetkazishga odatlanadi. Bu jarayonda oʻqituvchining vazifasi juda muhimdir. Oʻqituvchi avvalo oʻquvchilarda nutqiy faoliyatga qiziqish uygʻotishi, darsda erkin va samimiy muloqot muhitini yaratishi kerak. Har bir bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olib, sodda va murakkab topshiriqlarni bosqichma-bosqich tashkil etishi lozim. Oʻquvchining xatosini qoʻpol tanqid qilmasdan, toʻgʻri talaffuz, aniq ifoda va mantiqiy bayon qilishga yoʻnaltirishi maqsadga muvofiqdir. Nutq oʻstirish ishlari faqat dars bilan cheklanib qolmasligi kerak. Sinfdan tashqari oʻqishlar, badiiy kechalar, sahna koʻrinishlari, kitobxonlik tadbirlari, she’rxonlik tanlovlari ham bolalarning nutqiy rivojlanishiga kuchli ta’sir koʻrsatadi. Oila bilan hamkorlikda kitob oʻqishga ragʻbat berish, bolaga savol berish, suhbatlashish, eshitgan voqea-hodisalarini gapirib berishga undash ham nutq rivojining muhim omillaridandir.

Xulosa qilib aytganda, kichik yoshdagi oʻquvchilar nutqini oʻstirish boshlangʻich ta’limning eng muhim yoʻnalishlaridan biridir. Nutqi rivojlangan oʻquvchi fikrini erkin ifodalaydi, bilimlarni puxta oʻzlashtiradi, mustaqil mushohada yuritadi va jamiyatda oʻz oʻrnini topishga intiladi. Shuning uchun boshlangʻich sinf oʻqituvchisi dars jarayonida turli metod va vositalardan samarali foydalanib, oʻquvchilarning ogʻzaki va yozma nutqini izchil rivojlantirib borishi zarur. Bu esa kelajakda barkamol, fikrlovchi va muloqot madaniyatiga ega shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2010.
3. Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2020.
4. Qosimova K., Matchonov S. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent.
5. Ziyonet ta’lim portali. https://ziyonet.uz
6. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi elektron manbalari. https://natlib.uz